

GEZONDHEIDSINVENTARISATIE

BIJ DE

PARSON RUSSELL TERRIERS

IN NEDERLAND

Steekproef jaargangen 1999, 2000, 2001 en 2002
Enquêtering 2005

GENETIC COUNSELLING SERVICES

Expertisecentrum voor de fokkerij en houderij van gezelschapsdieren

VERSLAG
GEZONDHEIDSINVENTARISATIE
BIJ DE
PARSON RUSSELL TERRIERS
IN NEDERLAND

Steekproef jaargangen 1999, 2000, 2001 en 2002
Enquêtering 2005

Peter Prins, Ed.J. Gubbels & Janneke Scholten
Genetic Counselling Services,
mei 2005

© 2005 Genetic Counselling Services, Hillegom

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the written permission of the authors.

INHOUD

1.	Inleiding	<i>blz.</i> 1
2.	Materiaal en Methoden	5
3.	Algemene gegevens	9
4.	Gezondheid	17
5.	Gedrag	23
6.	Fokkerij	29
7.	Conclusies en aanbevelingen	39
Bijlage :		
	Enquêteformulier Gezondheidsinventarisatie versie Parson Russell Terrier	43

LIJST VAN FIGUREN EN TABELLEN

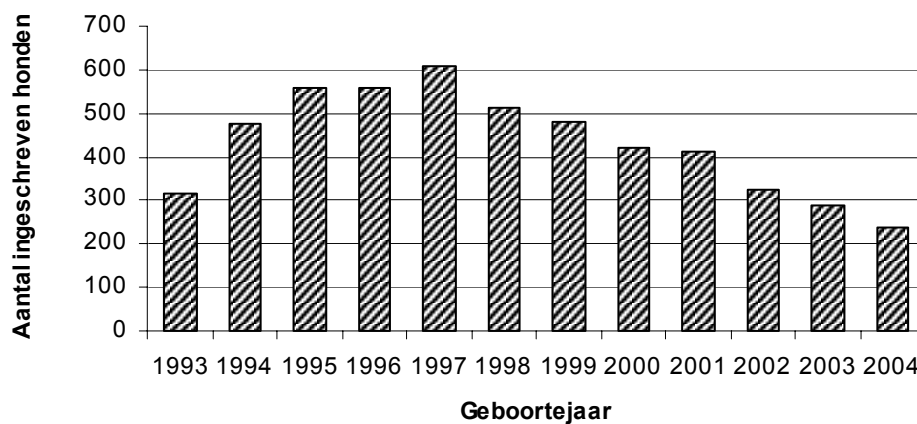
Figuur 1.	Aantallen in het NHSB ingeschreven Parson Russell Terrier-pups, 1993-2004	1
Figuur 2.	Gebruiksdoel van de hond bij aanschaf	12
Figuur 3.	Algemene omschrijving van het gedrag	23
Tabel 1.	Respons op de enquête	9
Tabel 2.	Leeftijd van de honden in het onderzoek ten tijde van de enquête	9
Tabel 3.	Verdeling der geslachten	10
Tabel 4.	Lidmaatschap rasvereniging	11
Tabel 5.	Voorlichting door de verkoper	13
Tabel 6.	Deelname aan tentoonstellingen	14
Tabel 7.	Hoogste kwalificaties van geshowde honden	14
Tabel 8.	Honden al dan niet in bezit van de 1e eigenaar	15
Tabel 9.	Problemen met de gezondheid	17
Tabel 10.	Frequentie waarmee gezondheidsproblemen optreden in de afzonderlijke systemen	19
Tabel 11.	Rasspecifieke ziekten	20
Tabel 12.	Gezondheidsproblemen van reuen vergeleken met die van teven	22
Tabel 13.	Algemene omschrijving van het gedrag	24
Tabel 14.	Gedragskarakteristieken van reuen vergeleken met die van teven	25
Tabel 15.	Overzicht van probleemgedrag t.a.v. volwassenen, kinderen en honden	26
Tabel 16.	Verdeling van nesten geboren in de periode van 1 januari 1997 tot 1 juli 1999 over vaderdieren volgens opgave van het NHSB	30
Tabel 17.	Verdeling van nesten geboren in de periode van 1 januari 1997 tot 1 juli 1999 over moederdieren volgens opgave van het NHSB	30
Tabel 18.	Gedragskarakteristiek van teven met nakomelingen, vergeleken met die van de groep teven zonder nakomelingen	33
Tabel 19.	Castratiegegevens reuen en teven	34
Tabel 20.	Gezondheidsproblemen van gecastreerde teven vergeleken met die van niet-gecastreerde teven	36

1. INLEIDING

Hoewel de geschiedenis van de Parson Russell Terrier als “working terrier” teruggaat tot ver in de 19de eeuw, is het ras pas in 1990 door de FCI erkend. Binnen de georganiseerde kynologie, waar in principe gewerkt wordt met gesloten populaties en stamboeken, dus nog een betrekkelijk jong ras. Door deze ‘kynologisch’ jonge leeftijd bestaat er nog een grote genetische variatie, die theoretisch zijn weerklank zou moeten vinden in betrekkelijk lage frequenties van gezondheids- en gedragsproblemen.

De Parson Russell Terrier is een ras dat in de eerste helft van de jaren negentig van de vorige eeuw een toenemende populariteit doormaakte in Nederland. In 1997 werden er ruim 600 pups ingeschreven in het NHSB; vanaf dat jaar vindt er een gestage daling plaats, in 2004 werden er nog 237 honden ingeschreven. De omvang van de huidige geregistreerde totale populatie in ons land moet, bij een veronderstelde gemiddelde levensduur van twaalf jaar, op ruim 5000 dieren worden geschat.

Figuur 1. Aantal in het NHSB ingeschreven Parson Russell Terriers per geboortjaar

Naast de in het NHSB ingeschreven honden zijn er ook Parson Russell Terriers waarvoor geen stamboom werd aangevraagd, ook al waren beide ouderdieren misschien wel geregistreerd. Deze honden zonder stamboom komen we in de cijfers niet tegen; toch gaat het hier om honden die mede bepalend zijn voor de beeldvorming over het ras, omdat ze wél als Parson Russell Terrier herkenbaar zijn.

Voor de rasvereniging, de Parson Russell Terrier Club Nederland (PRTCN), diende zich de vraag aan of, en in hoeverre, er sprake is van structurele problemen met de gezondheid of met het gedrag van het ras. Zoals elk ras, kent ook de Parson Russell Terrier afwijkingen en stoornissen die erfelijk zijn of waarvoor een erfelijke basis wordt vermoed. Dit gegeven op zich is niet verontrustend. Essentieel is de vraag of er, voor één of meer van deze problemen, sprake is van een dusdanige situatie dat acuut ingrijpen wenselijk of noodzakelijk is.

Het bestuur van de rasvereniging zette acties (waaronder het opstarten van dit onderzoek) aan ter verkrijging van meer gedetailleerde informatie waarop, indien nodig, een fokbeleid kan worden gebaseerd.

In 2004 besloot de rasvereniging om, samen met het instituut 'Genetic Counselling Services' (GCS), een onderzoek naar een aantal karakteristieken van de Parson Russell Terrier in Nederland in gang te zetten. Voor dit onderzoek werd gebruik gemaakt van de gestandaardiseerde enquêteformulieren van GCS en van de bijbehorende methodiek van verzamelen, verwerken en analyseren. De verantwoordelijkheid voor het onderzoek werd ondergebracht bij GCS.

Eind januari 2005 werd de helft van alle eigenaren van Parson Russell Terriers geboren in 1999, 2000, 2001 en 2002 benaderd, met het verzoek informatie te verschaffen over hun hond en over hun beleving ten aanzien van het functioneren van het dier. Hierbij werden de eigenaren van elke tweede in het NHSB ingeschreven hond aangeschreven.

Uit de aldus verzamelde gegevens werd de kwalitatieve en kwantitatieve informatie verkregen die in dit rapport is weergegeven. Op basis van de gegevens worden conclusies getrokken omtrent de huidige situatie van het ras. Daar waar mogelijk worden uitspraken gedaan over de consequenties van de huidige bevindingen voor de toekomst van de populatie.

Uitdrukkelijk zij vermeld dat het hier om een in de tijd beperkte bestandsopname gaat, waarbij het slechts ten dele mogelijk is zicht te krijgen op processen die zich in de opeenvolging van generaties ontwikkelen. Vanuit de nu beschikbare gegevens zullen uitspraken over trends altijd een voorwaardelijk karakter hebben. De invulling van die voorwaarden zal de richting en de omvang van de aangeduide trends bepalen.

Dat dit rapport tot stand kon komen, hebben we te danken aan de 403 eigenaren die zoveel betrokkenheid bij 'hun ras' toonden dat zij de moeite namen het enquêteformulier in te vullen en terug te sturen. We zijn hen zeer erkentelijk voor hun onmisbare bijdrage aan dit onderzoek.

2. MATERIAAL EN METHODEN

Definitie van de populatie

In het onderzoek waarover hier verslag wordt uitgebracht is de Parson Russell Terrier populatie in Nederland onderwerp van studie. Deze populatie is gedefinieerd als 'alle dieren, behorend tot het ras Parson Russell Terrier, ingeschreven in het NHSB, haar Bijlagen of Voorlopige Registers'.

Omdat een populatiedekkend onderzoek om tal van praktische redenen was uitgesloten, werd besloten een beperkte steekproef te nemen. Aan deze steekproef werd de eis gesteld dat ze in voldoende mate ruimte moest bieden tot het doen van uitspraken die voor de populatie als geheel geldigheid hebben.

Overwegingen bij de methode

Een onderzoek naar het functioneren ten aanzien van gezondheid en gedrag van een hondenras zal altijd uit moeten gaan van de informatie die bij eigenaren (houders) beschikbaar is. Natuurlijk zijn er tegen de onderzoeksmethodiek 'het enquêteren van eigenaren' bedenkingen aan te voeren. Zo worden de resultaten bepaald, en soms ook beperkt, door het kennisniveau dat bij die eigenaren aanwezig is. Met name bij het benoemen van 'onduidelijke' afwijkingen en problemen kan dit een rol spelen.

Anderzijds is de beleving van die eigenaar wezenlijk. Het welzijn van een hond wordt, behalve door zijn eigen fysieke gesteldheid, in hoge mate bepaald door het vermogen van die hond om in harmonie te leven met zijn omgeving. En aangezien onze honden primair functioneren in relatie tot de mens, vinden we in de beleving van die mens belangrijke aanwijzingen over de mate van welzijn van zijn hond.

Vergelijking van resultaten

Daar waar dat in dit rapport relevant is worden de resultaten vergeleken met de resultaten van vergelijkbaar onderzoek bij 27 eerder onderzochte rassen, zoals weergegeven in het rapport 'SYNTHESE, Gezondheidsinventarisaties bij een aantal Nederlandse rashondenpopulaties, 1994-2001', Ed.J. Gubbels, Peter Prins & Janneke Scholten, Raad van Beheer afdeling GGW, oktober 2002. (Uitgave: Raad van Beheer op Kynologisch Gebied, Amsterdam).

Overwegingen bij de keuze van de proefgroep

De samenstelling van een steekproef wordt bepaald door de doelstelling van het onderzoek. Het onderzoek naar mogelijke problemen met de gezondheid en het gedrag van de Parson Russell Terrier werd aangezet vanuit de vaststelling dat er te weinig structurele informatie beschikbaar was over de huidige Nederlandse populatie van het ras. Daarom werden voor dit onderzoek de volgende doelen vastgesteld:

1. Het in kaart brengen van de belangrijkste problemen in de Nederlandse Parson Russell Terrier populatie.
2. Het geven van schattingen voor de frequenties waarmee deze problemen optreden.
3. Het formuleren van conclusies en aanbevelingen ten behoeve van de fokkers en de rasvereniging.

Bij de aanvang van het onderzoek werden de bij de Parson Russell Terrier veronderstelde problemen geëvalueerd. Op grond hiervan werd gekozen voor het enquêteren van eigenaren van dieren in de leeftijd van twee tot en met vijf jaar.

Overwegingen bij het bepalen van de steekproefomvang

Naarmate de omvang van de steekproef groter is, wordt het mogelijk om zeldzamere verschijnselen op te sporen. Voor het bepalen van de steekproefomvang staat de vraag centraal met welke nauwkeurigheid we verschijnselen willen vaststellen.

Bij de methodiek 'enquêtering' is de welwillende medewerking van velen vereist. De ervaring bij andere rassen leert dat het responspercentage voor dit type onderzoeken tussen veertig en vijftig procent ligt, voor jongere honden wat hoger, voor oudere honden wat lager. Dit gegeven werd meegenomen bij de bepaling van de steekproefomvang.

Bij de gegeven steekproefomvang van de afzonderlijke jaarklassen en bij een responspercentage in de genoemde orde van grootte, moet het mogelijk zijn om fenomenen die per jaargang bij tenminste vijf procent van de honden voorkomen, met een zekerheid van nagenoeg honderd procent vast te stellen. Kijken we naar het totaal van de vier jaargangen, dan zijn daarin, bij eenzelfde responspercentage, fenomenen die eens per honderd dieren voorkomen met een zekerheid van nagenoeg honderd procent vast te stellen. Deze uitgangspunten werden voor een eerste inventarisatie aanvaardbaar geacht. In eventuele vervolgonderzoeken kunnen ze

worden herzien, afhankelijk van de aard, en vooral ook de ernst, van de gevonden afwijkingen in de populatie.

Opmerkingen over het enquêteformulier

Ten behoeve van dit onderzoek werd het gestandaardiseerde enquêteformulier aangepast voor de Parson Russell Terrier (zie bijlage). Deze aanpassing betrof de 'rasspecifieke ziekten', waarnaar in onderdeel 12. op het derde blad wordt gevraagd.

De enquête kent 'gesloten vragen', waarin de respondent alleen maar kan aankruisen wat van toepassing is, en 'open vragen', waarin de respondent een toelichtende tekst kan geven. Alle teksten werden voorafgaand aan de analyse gelezen en geïnterpreteerd. Waar dit aan de orde was werden de antwoorden op de gesloten vragen aangepast overeenkomstig de gegeven toelichtingen.

Toelichting bij de tabellen

Genetic Counselling Services analyseert de gegevens per geboortjaar van de honden. Dat betekent dat in de meeste tabellen in de eerste kolom jaartallen staan. Daarmee is het overal in het rapport duidelijk aan welke deelpopulatie (jaargang) de gegevens en de bijbehorende conclusies zijn ontleend.

In dit rapport worden de tellingen van enquêteresultaten gegeven, aangevuld met het overeenkomstige percentage. Dit percentage is een 'puntschatting'. We moeten daarbij bedenken dat het om een zo goed mogelijke schatting gaat, gebaseerd op de steekproef. De èchte waarde, de waarde die we zouden vinden als we de hele populatie zouden onderzoeken, kennen we niet. We kunnen wèl, met een vooraf vast te stellen betrouwbaarheid, aangeven in welk gebied die èchte waarde ligt. Dat doen we door een 'intervalschatting' op te nemen.

In dit onderzoek is gekozen voor een betrouwbaarheid van 95 procent. In de percentagekolom staat dan bijvoorbeeld, voor een verschijnsel dat bij 5 procent van de honden voorkwam, dat het percentage $5,0 \pm 1,4$ is. Dit betekent dat de èchte waarde, met een zekerheid van 95 procent, tussen 3,6 en 6,4 procent ligt. De breedte van het interval wordt bepaald door het aantal waarnemingen waarop de schatting is gebaseerd. Naarmate dat aantal groter is, zal het interval kleiner zijn en krijgen we dus een betere schatting van de èchte frequentie, de frequentie waarmee het verschijnsel in de populatie voorkomt.

3. ALGEMENE GEGEVENS

Medewerking aan de enquête

Eind januari 2005 werden 815 enquêteformulieren verstuurd naar de eigenaren van de helft van de in de jaren 1999, 2000, 2001 en 2002 geboren Parson Russell Terriers. Met behulp van het GCS-enquêteformulier werden de aangeschreven eigenaren ondervraagd over het wel en wee van hun honden.

Van de 815 verzonden enquêteformulieren werden er 403 (49,4 procent) door de eigenaar ingevuld en geretourneerd (zie tabel 1). Dit responspercentage is, in vergelijking met de percentages bij andere rassen in vergelijkbare onderzoeken, vrij hoog. Met dit aantal geretourneerde enquêteformulieren is het mogelijk om binnen de totale onderzoeksgroep fenomenen op te sporen die bij één procent van de honden voorkomen. Voor de afzonderlijke leeftijdsgroepen werd de doelstelling ten aanzien van het opsporen van vijf-procent-fenomenen eveneens gehaald, de kans dat ze niet worden opgemerkt is kleiner dan één procent.

Tabel 1. Respons op de enquête

Jaar	Ingevuld retour		Onbestelbaar retour		Geen respons		Totaal verzonden
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1999	102	(42,3 ± 6,2)	13	(5,4 ± 2,9)	126	(52,3 ± 6,3)	241
2000	97	(45,5 ± 6,7)	22	(10,3 ± 4,1)	94	(44,1 ± 6,7)	213
2001	100	(49,8 ± 6,9)	7	(3,5 ± 2,5)	94	(46,8 ± 6,9)	201
2002	104	(65,0 ± 7,4)	5	(3,1 ± 2,7)	51	(31,9 ± 7,2)	160
Totaal	403	(49,4 ± 3,4)	47	(5,8 ± 1,6)	365	(44,8 ± 3,4)	815

Bij de interpretatie van de resultaten kan het van belang zijn te letten op de leeftijden van de honden ten tijde van enquêtering (zie tabel 2). De jongste honden in het onderzoek (de jaargang 2002) waren twee jaar; de oudste honden (de jaargang 1998) waren nog geen zes jaar tijdens de enquête.

Tabel 2. Leeftijd van de honden in het onderzoek ten tijde van de enquêtering

Jaargang	Leeftijd in maanden	Gemiddelde leeftijd in maanden
1999	60 - 72	67
2000	48 - 60	55
2001	36 - 48	43
2002	25 - 36	31

Daar waar processen aan de orde zijn die zich op een bepaalde leeftijd ontwikkelen of openbaren, zouden we die ontwikkeling moeten kunnen waarnemen in de vorm van een toe- of afname in de verschillende jaargangen.

Verdeling van kleur en geslacht

De Parson Russell Terrier komt voor in twee vachtvariëteiten (ruw- en gladhaar) die door elkaar gefokt worden. Ook de kleur (overwegend wit met weinig aftekening) lijkt bij de fokkerij van de Parson Russell Terrier geen prominente plaats in te nemen. In dit onderzoek zijn de verschillende vachtvariëteiten en kleuren dan ook niet verder meegenomen.

Als we kijken naar de verdeling van reuen en teven in de onderzochte groep vinden we beduidend meer reuen dan teven (223 reuen versus 180 teven). Dit verschil in aantallen reuen en teven lijkt in de steekproef te worden veroorzaakt door een aantoonbaar overschot aan reuen in de jaargang 2002 (tabel 3). Indien we echter kijken naar de verdeling van de geslachten in het totale NHSB-bestand zien we ook hier dit teveel aan reuen. In de periode 1993–2004 zijn er in totaal 5196 Parsons ingeschreven. Hiervan waren er 2740 (52,7% $\pm$ 1,4) van het manlijk geslacht en 2456 (47,3% $\pm$ 1,4) van het vrouwelijk geslacht.

Tabel 3. Verdeling der geslachten

Jaargang	Reuen		Teven		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	
1999	56	(54,9 $\pm$ 9,7)	46	(45,1 $\pm$ 9,7)	102
2000	51	(52,6 $\pm$ 9,9)	46	(47,4 $\pm$ 9,9)	97
2001	51	(51,0 $\pm$ 9,8)	49	(49,0 $\pm$ 9,8)	100
2002	65	(62,5 $\pm$ 9,3)	39	(37,5 $\pm$ 9,3)	104
Totaal	223	(55,3 $\pm$ 4,9)	180	(44,7 $\pm$ 4,9)	403

Een tekort aan vertegenwoordigers van het ene of het andere geslacht kan wijzen op een verhoogde sterfte veroorzaakt door afwijkingen die iets met het ene of andere hormonale milieu te maken hebben. Een tekort aan mannelijke dieren wijst vaak op een geslachtsgebonden erfelijke afwijking. Voor de oorzaak van het hier gesignaleerde overschot aan reuen cq tekort aan teven zijn in dit onderzoek geen directe aanwijzingen gevonden.

Lidmaatschap van de rasvereniging

De in dit rapport gepresenteerde gegevens werden op initiatief van de rasvereniging verzameld met het doel daarop, indien nodig, toekomstig fokbeleid te baseren. Bij het ontwikkelen en ten uitvoer brengen van beleid, is de organisatiegraad van 'de sector' een van de kritische succesfactoren. Naarmate het draagvlak van een rasvereniging groter is, wordt de discussie over het wenselijke en noodzakelijke voor het ras door meer betrokkenen gevoerd en is er een breder draagvlak voor de conclusies.

Tabel 4. Lidmaatschap rasvereniging

Jaargang	Wel lid		Niet lid		Totaal	Geen antwoord
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	
1999	29	(30,9 ± 9,3)	65	(69,1 ± 9,3)	94	8
2000	12	(13,6 ± 7,2)	76	(86,4 ± 7,2)	88	9
2001	16	(16,8 ± 7,5)	79	(83,2 ± 7,5)	95	5
2002	28	(27,5 ± 8,7)	74	(72,5 ± 8,7)	102	2
Totaal	85	(22,4 ± 4,2)	294	(77,6 ± 4,2)	379	24

In de onderzochte groep werd een lidmaatschapspercentage van 22,4 vastgesteld, wat laag is in vergelijking met wat er in eerdere studies bij andere rassen is gevonden.

Herkomst van de honden

Van de 381 honden waarvoor de vraag naar de herkomst van de hond werd beantwoord, waren er 324 (85,0 procent) rechtstreeks afkomstig van een fokker, 31 honden (8,1 procent) kwamen uit eigen fokkerij en 26 dieren (6,8 procent) werden overgenomen van derden.

Bij de aanschaf van een pup kan gekozen worden om dit wel of niet te doen via de pupinformatie van de rasvereniging. In de enquête is gevraagd of de hond via tussenkomst van de rasvereniging werd aangeschaft. Van de eigenaren van Parson Russell Terriers die bij een fokker werden aangeschaft, gaf éénderde (33,7 procent) aan dit via de vereniging te hebben gedaan.

De eigenaar en zijn verwachtingen

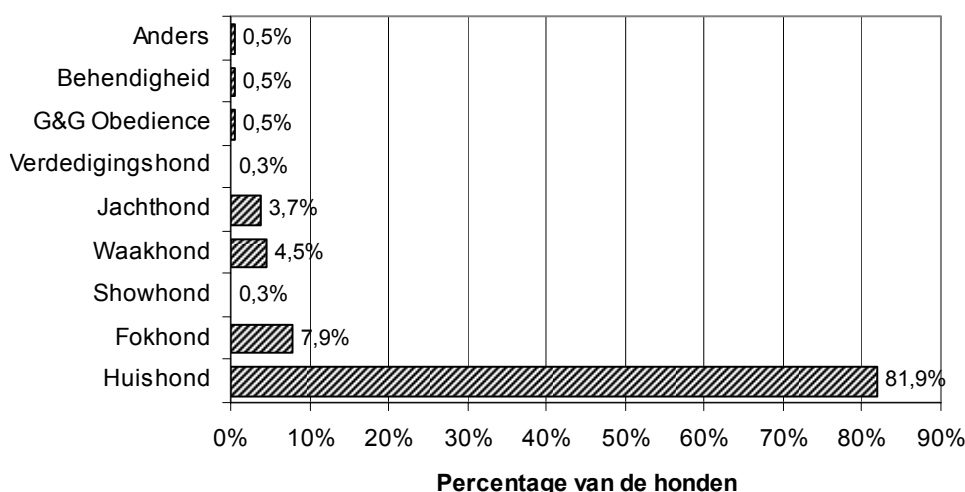
In de enquête werd gevraagd met welk doel de eigenaar de hond had aangeschaft (figuur 2). Hierbij kon gekozen worden tussen de categorieën 'huishond', 'fok-

hond', 'showhond', 'waakhond', 'jachthond', 'verdedigingshond' en de categorie 'anders'.

Waar een eigenaar meer dan één categorie had aangekruist, moest voor de analyse een keuze worden gemaakt. Als een hond zowel show- als fokhond werd genoemd, werd voor de aanduiding 'fokhond' gekozen. Daar waar behalve 'huishond' ook nog een andere kwalificatie werd gebruikt, werd voor die laatste aanduiding gekozen. Honden die door hun eigenaar als show-, fok-, jacht- of waakhond werden aangeduid, werden in de meeste gevallen ook als 'huishond' aangemeld. Dat betekent dat het merendeel van de honden in ons onderzoek (tevens) de rol van huishond vervult.

Er werden geen noemenswaardige verschillen in gebruiksdoel aangetroffen tussen de jaargangen. Daarom volstaan we met een weergave voor de totale onderzoeksgroep in figuur 2.

Figuur 2. Gebruiksdoel van de hond bij aanschaf

Niemand in de onderzoeksgroep heeft zijn Parson Russell Terrier aangeschaft met het gebruiksdoel 'veedrijver'. Slechts een klein percentage (3,7%) van de honden wordt aangeschaft als jachthond, het oorspronkelijke gebruiksdoel.

Uiteraard heeft elke eigenaar bij de aanschaf van een pup bepaalde verwachtingen. En net als bij de aanschaf van zoveel andere dingen wordt ook hier niet altijd ieders verwachting vervuld. Bijna één op de dertien eigenaren (7,7 procent) had zich bij

aanschaf van hun Parson Russell iets anders voorgesteld. De oorzaak kan uiteraard zowel bij de eigenaar als bij de hond liggen. In vergelijking met de andere onderzochte rassen is dit overigens een gemiddeld percentage.

In de enquête werd vervolgens gevraagd naar de tevredenheid van de eigenaar over de voorlichting die de fokker bij de aanschaf gaf (tabel 5). Op zichzelf verdient het aspect 'voorlichting van potentiële kopers' alle aandacht. Naarmate hierin beter wordt voorzien heeft de nieuwe eigenaar een reëler beeld van waar hij aan begint. Niet alleen zal daardoor de eigenaar meer plezier beleven aan zijn hond, ook de hond zal meer plezier beleven aan zijn eigenaar. Een aanzienlijk deel van de eigenaren (één op de tien) geeft aan niet of onvoldoende over de specifieke eigenschappen van het ras te zijn voorgelicht.

Tabel 5. Voorlichting door de verkoper

Jaar	Wel voldoende		Niet voldoende		Totaal	Geen antwoord
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	
1999	78	(94,0 ± 5,1)	5	(6,0 ± 5,1)	83	1
2000	68	(84,0 ± 8,0)	13	(16,0 ± 8,0)	81	1
2001	79	(88,8 ± 6,6)	10	(11,2 ± 6,6)	89	2
2002	83	(90,2 ± 6,1)	9	(9,8 ± 6,1)	92	1
Totaal	308	(89,3 ± 3,3)	37	(10,7 ± 3,3)	345	5

Bijna één kwart (22,4 procent) van de eigenaren in de steekproef heeft al eens eerder een Parson Russell Terrier gehad. Deze vroegere ervaring met het ras was kennelijk zo positief dat opnieuw voor een Parson Russell Terrier werd gekozen. Dit percentage is overigens, in vergelijking met andere rassen, niet hoog te noemen.

Omdat de enquête zich richt op huidige eigenaren van Parson Russell Terriers, ontbreekt natuurlijk de informatie over degenen die voorheen een hond van dit ras hadden en die besloten over te stappen naar een ander ras, of die zelfs helemaal geen hond meer willen. Die groep vroegere eigenaren zou veel informatie kunnen verschaffen over motieven 'om het niet meer te doen'.

Het exterieur

Bij de fokkerij van rashonden wordt aan het exterieur veel waarde toegekend. Ook veel eigenaren hebben de neiging de kwaliteit van rashonden uit te drukken in termen van de mate waarin de dieren voldoen aan de standaard zoals die op de tentoonstelling wordt geïnterpreteerd. Vandaar dat ook in deze enquête de vraag

naar de tevredenheid met het uiterlijk van de hond niet kon uitblijven. Ruim negen op de tien eigenaren (93,7 procent) gaven aan tevreden te zijn met het uiterlijk van hun Parson Russell. Het betreft hier overigens de 'subjectieve' beleving van de eigenaren, die niet overeen hoeft te komen met wat de keurmeesters ervan zouden vinden. Desondanks, ongeacht wat die keurmeesters ervan vinden, er zijn geen redenen op voorhand om de specifieke esthetische deskundigheid van eigenaren van Parson Russell Terriers in twijfel te trekken.

Tabel 6. Deelname aan tentoonstellingen

Jaar	Wel deelname		Geen deelname		Totaal	Geen antwoord
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	
1999	21	(22,6 ± 8,5)	72	(77,4 ± 8,5)	93	9
2000	15	(16,9 ± 7,8)	74	(83,1 ± 7,8)	89	8
2001	17	(17,5 ± 7,6)	80	(82,5 ± 7,6)	97	3
2002	16	(15,7 ± 7,1)	86	(84,3 ± 7,1)	102	2
Totaal	69	(18,1 ± 3,9)	312	(81,9 ± 3,9)	381	22

Slechts 18,1 procent van de honden in dit onderzoek werd uitgebracht op een of meer shows. Kennelijk vindt maar één op de vijf eigenaren het van belang aan officiële exterieurkeuringen deel te nemen.

Om een indruk te krijgen omtrent de tevredenheid over het uiterlijk van de Parson Russell Terrier van 'wat meer officiële zijde' werd ook naar keuringsuitslagen gevraagd. Daar waar meer uitslagen van hetzelfde dier beschikbaar waren werd, ongeacht het aantal uitslagen, de hoogste score opgevoerd als kwalificatie voor de hond (zie tabel 7).

Tabel 7. Hoogste kwalificaties van de geshowde honden (n = 69)

Jaar	Uitmundend		Zeer goed		Goed		Matig		Totaal	Geen antwoord
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	
1999	8	(44,4)	8	(44,4)	1	(5,6)	1	(5,6)	18	3
2000	5	(41,7)	6	(50,0)	1	(8,3)	0	(0,0)	12	3
2001	5	(29,4)	8	(47,1)	4	(23,5)	0	(0,0)	17	0
2002	10	(62,5)	4	(25,0)	2	(12,5)	0	(0,0)	16	0
Totaal	28	(44,4)	26	(41,3)	8	(12,7)	1	(1,6)	63	6

De kwalificatie 'matig' kwam slechts éénmaal voor. Voor het overige zien we in bovenstaande tabel slechts 'goede' of nog betere honden.

Overleden en afgestane honden

In de onderzochte leeftijdsgebieden is een deel van de honden niet meer in bezit van de oorspronkelijke eigenaar, van degene op wiens naam inschrijving in het NHSB plaatsvond. Deels wordt dit door sterfte veroorzaakt, ten dele ook door vrijwillige afstand (verkoop, schenking, e.d.). In de onderzoeksgroep blijkt nog ruim 90 procent van de honden in bezit van de oorspronkelijke eigenaar (zie tabel 8).

Van de honden die niet meer in bezit zijn van de oorspronkelijke eigenaar bleken er 16 (4,2 %) te zijn overleden. Vergeleken met eerder onderzochte rassen is dit een laag percentage. Van de oudste leeftijdsgroep, de vijfjarigen, blijkt zelfs 93% van de honden nog in leven! Ook het gemelde aantal herplaatste Parson Russells is laag: slechts 13 honden (3,2 %) in de totale onderzoeksgroep.

Tabel 8. Honden al dan niet in bezit van de 1e eigenaar

Jaar	Nog steeds in bezit		Niet meer in bezit		Totaal	Geen antwoord
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	
1999	87	(85,3 ± 6,9)	15	(14,7 ± 6,9)	102	0
2000	84	(87,5 ± 6,6)	11	(11,5 ± 6,4)	96	1
2001	93	(93,0 ± 5,0)	7	(7,0 ± 5,0)	100	0
2002	98	(94,2 ± 4,5)	6	(5,8 ± 4,5)	104	0
Totaal	363	(90,0 ± 2,9)	39	(9,7 ± 2,9)	402	1

De sterftcijfers in de afzonderlijke leeftijdsgroepen zijn gelijkelijk over de verschillende jaargangen verdeeld. Er is geen leeftijdsgroep aan te wijzen waarin meer honden dood gaan dan in andere leeftijdsgroepen.

Bij deze cijfers, wellicht meer nog dan bij de andere, moeten we bedenken dat ze gevoelig kunnen zijn voor vertekening door invloeden vanuit de emoties van de eigenaren. Het zou kunnen dat eigenaren die hun hond door sterfte verloren een verhoogde motivatie tot meewerken hebben. Dit zou tot een overschatting van het sterftepercentage kunnen leiden. Ook het omgekeerde kan aan de orde zijn. Eigenaren die al langer geleden hun hond hebben verloren, zullen wellicht niet meer bereid zijn deel te nemen aan de enquête.

4. GEZONDHEID

In het enquêteonderdeel over 'gezondheid' werd als eerste gevraagd of er problemen zijn geweest met de gezondheid van de betreffende hond. Het antwoord hierop is, voor elk van de honden, de samenvatting van gezondheid en ziekte, aangevuld met kleine en grotere ongelukjes en gebreken in de onderzochte periode.

Waar we hier over 'gezondheidsproblemen' spreken bedoelen we het hele scala, variërend van kleine ongemakjes tot en met ernstige en levensbedreigende zaken. De hier gemelde problemen omvatten alles, van een eenvoudige infectie of een beperkte verwonding tot en met zaken zoals hartafwijkingen en epilepsie, die uiteindelijk tot een vroegtijdig einde kunnen leiden.

De aantallen

Van de 381 eigenaren die op deze vraag antwoord gaven, waren er 157 die aangaven dat er problemen zijn geweest met de gezondheid van hun hond (zie tabel 9). In de onderzochte leeftijdsgebieden kreeg ruim 40 procent van de honden met gezondheidsproblemen te maken. Vergeleken met andere onderzochte rassen is dit percentage aan de lage kant.

Tabel 9. Problemen met de gezondheid

Jaar	Wel problemen		Geen problemen		Totaal	Geen antwoord
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	
1999	38	(40,9 ± 10,0)	55	(59,1 ± 10,0)	93	9
2000	41	(46,1 ± 10,4)	48	(53,9 ± 10,4)	89	8
2001	43	(44,3 ± 9,9)	54	(55,7 ± 9,9)	97	3
2002	35	(34,3 ± 9,2)	67	(65,7 ± 9,2)	102	2
Totaal	157	(41,2 ± 4,9)	224	(58,8 ± 4,9)	381	22

Van de groep die problemen had, gaf 92,3 procent van de eigenaren aan dat zij in verband met die problemen een dierenarts hadden geraadpleegd. Slechts 11 eigenaren meldden dat zij dat niet hadden gedaan, 1 eigenaar gaf op deze vraag geen antwoord.

Gezondheidsproblemen opgesplitst per systeem

De praktijk leert dat de gemiddelde hondeneigenaar slechts ten dele bekend is met de specifieke diagnoses die door dierenartsen worden gesteld. In vrijwel alle gevallen echter weet men wel het systeem (het functionele deel van de hond) aan te duiden waarin de gezondheidsstoornis optrad. Vandaar dat in de enquête een lijst van systemen werd aangereikt met de vraag, aan te geven in welke van deze systemen de gezondheidsproblemen optraden (zie tabel 10). Met dit overzicht wordt voor de Parson Russell Terrier een beeld geschetst van 'mogelijke zwakke plekken', aspecten waaraan in eventuele vervolgstudies en in het fokbeleid aandacht zou moeten worden besteed.

Elke hond in de onderzochte groep kon gedurende de periode waarop het onderzoek betrekking heeft, problemen krijgen in één of meer van de genoemde systemen. De 157 Parson Russells die gezondheidsproblemen hadden, scoorden samen 199 maal in tabel 10. Gemiddeld komt dat neer op 1,26 keer per hond met gezondheidsproblemen. Bij een beperkt deel van deze groep komt kennelijk meer dan één probleem voor.

De meeste problemen worden gemeld in de categorie 'Geslachtsorganen' (9,7%). Bij de reuen gaat het hier voornamelijk om meldingen van monorchidie/cryptorchidie en ontstekingen van de voorhuid, bij de teven spelen vooral schijnzwangerschap en in een beperkt aantal gevallen baarmoederontstekingen een rol. We komen daar in een later hoofdstuk nog op terug.

Als tweede in de rij scoren problemen met de ledematen. Bij één op de elf honden worden hier problemen gemeld. Deze bestaan voor tweederde uit meldingen van patella luxatie, voor het overige was er sprake van een paar meldingen van Calvé/Legg Perthes, andere heupproblemen of onduidelijke kreupelheden.

Net als bij alle andere eerder onderzochte rassen zijn er ook bij de Parson Russell Terrier problemen in de categorie Huid & Haar. Eén op de twaalf honden heeft hier mee te kampen. De huidproblemen betroffen voornamelijk allergieën en niet nader gediagnosticeerde jeukverschijnselen.

In veel mindere mate worden problemen gemeld met het gedrag (3,9%), het spijsverteringskanaal (3,9%) en het gebit (3,7%), evenals problemen met en rond het oog (3,1%). Hoewel deze percentages ongeveer de helft bedragen van die bij de drie eerder gemelde categorieën verdienen de hier gemelde problemen bij een te ontwikkelen fokbeleid weliswaar geen prioriteit maar wel alle aandacht.

Tabel 10. Frequentie waarmee gezondheidsproblemen optreden in de afzonderlijke systemen (n = 381)

Jaar	Huid en haar	Wervelkolom	Ledematen	Gebit	Totaal
	aantal (%)	aantal (%)	aantal (%)	aantal (%)	aantal
1999	6 (6,5 ± 5,0)	1 (1,1 ± 2,1)	8 (8,6 ± 5,7)	2 (2,2 ± 2,9)	93
2000	10 (11,2 ± 6,6)	2 (2,2 ± 3,1)	9 (10,1 ± 6,3)	4 (4,5 ± 4,3)	89
2001	7 (7,2 ± 5,1)	0 (0,0 ± 2,0)	12 (12,4 ± 6,6)	5 (5,2 ± 4,4)	97
2002	9 (8,8 ± 5,5)	2 (2,0 ± 2,7)	6 (5,9 ± 4,6)	3 (2,9 ± 3,3)	102
Totaal	32 (8,4 ± 2,8)	5 (1,3 ± 1,1)	35 (9,2 ± 2,9)	14 (3,7 ± 1,9)	381

Jaar	Zenuwstelsel	Ogen en gezichts- vermogen	Oren en gehoor	Bloed en afweersysteem	Totaal
	aantal (%)	aantal (%)	aantal (%)	aantal (%)	aantal
1999	4 (4,3 ± 4,1)	1 (1,1 ± 2,1)	2 (2,2 ± 2,9)	0 (0,0 ± 2,1)	93
2000	1 (1,1 ± 2,2)	6 (6,7 ± 5,2)	2 (2,2 ± 3,1)	0 (0,0 ± 2,2)	89
2001	1 (1,0 ± 2,0)	1 (1,0 ± 2,0)	2 (2,1 ± 2,8)	1 (1,0 ± 2,0)	97
2002	1 (1,0 ± 1,9)	4 (3,9 ± 3,8)	2 (2,0 ± 2,7)	0 (0,0 ± 1,9)	102
Totaal	7 (1,8 ± 1,3)	12 (3,1 ± 1,8)	8 (2,1 ± 1,4)	1 (0,3 ± 0,5)	381

Jaar	Hart en vaatstelsel	Longen en luchtwegen	Spijverterings- stelsel	Nieren en urinenwegen	Totaal
	aantal (%)	aantal (%)	aantal (%)	aantal (%)	aantal
1999	1 (1,1 ± 2,1)	1 (1,1 ± 2,1)	6 (6,5 ± 5,0)	1 (1,1 ± 2,1)	93
2000	2 (2,2 ± 3,1)	0 (0,0 ± 2,2)	4 (4,5 ± 4,3)	1 (1,1 ± 2,2)	89
2001	3 (3,1 ± 3,4)	1 (1,0 ± 2,0)	3 (3,1 ± 3,4)	1 (1,0 ± 2,0)	97
2002	3 (2,9 ± 3,3)	0 (0,0 ± 1,9)	2 (2,0 ± 2,7)	0 (0,0 ± 1,9)	102
Totaal	9 (2,4 ± 1,5)	2 (0,5 ± 0,7)	15 (3,9 ± 2,0)	3 (0,8 ± 0,9)	381

Jaar	Melkklieren	Geslachts- organen	Voortplanting	Hormonen	Totaal
	aantal (%)	aantal (%)	aantal (%)	aantal (%)	aantal
1999	0 (0,0 ± 2,1)	8 (8,6 ± 5,7)	0 (0,0 ± 2,1)	1 (1,1 ± 2,1)	93
2000	0 (0,0 ± 2,2)	13 (14,6 ± 7,3)	0 (0,0 ± 2,2)	0 (0,0 ± 2,2)	89
2001	0 (0,0 ± 2,0)	10 (10,3 ± 6,1)	0 (0,0 ± 2,0)	1 (1,0 ± 2,0)	97
2002	0 (0,0 ± 1,9)	6 (5,9 ± 4,6)	0 (0,0 ± 1,9)	1 (1,0 ± 1,9)	102
Totaal	0 (0,0 ± 0,5)	37 (9,7 ± 3,0)	0 (0,0 ± 0,5)	3 (0,8 ± 0,9)	381

Jaar	Lever	Gedrag	Totaal
	aantal (%)	aantal (%)	aantal
1999	1 (1,1 ± 2,1)	6 (6,5 ± 5,0)	93
2000	0 (0,0 ± 2,2)	3 (3,4 ± 3,7)	89
2001	0 (0,0 ± 2,1)	3 (3,1 ± 3,4)	97
2002	0 (0,0 ± 1,9)	3 (2,9 ± 3,3)	102
Totaal	1 (0,3 ± 0,5)	15 (3,9 ± 2,0)	381

Rasspecifieke gezondheidsproblemen

Bij praktisch alle hondenrassen komen (erfelijke) afwijkingen voor, die, terecht of ten onrechte, in één adem met het ras worden genoemd. Bij de voorbereiding van de enquête werd geïnventariseerd welke afwijkingen bij de Parson Russell Terrier mogelijkwerwijs tot deze groep zouden kunnen behoren. In de enquête werd vervolgens uitdrukkelijk gevraagd of de betreffende hond leed of geleden had aan de een of meerdere van deze zogenaamde rasspecifieke afwijkingen.

Tabel 11. Rasspecifieke ziekten (n = 381)

Jaar	Calve/ Legg Perthes		Patella-luxatie		Spondylose		Epilepsie		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1999	1	(1,1 ± 2,1)	5	(5,4 ± 4,6)	0	(0,0 ± 2,1)	3	(3,2 ± 3,6)	93
2000	0	(0,0 ± 2,2)	6	(6,7 ± 5,2)	1	(1,1 ± 2,2)	1	(1,1 ± 2,2)	89
2001	1	(1,0 ± 2,0)	7	(7,2 ± 5,1)	0	(0,0 ± 2,0)	1	(1,0 ± 2,0)	97
2002	1	(1,0 ± 1,9)	5	(4,9 ± 4,2)	0	(0,0 ± 1,9)	0	(0,0 ± 1,9)	102
Totaal	3	(0,8 ± 0,9)	23	(6,0 ± 2,4)	1	(0,3 ± 0,5)	5	(1,3 ± 1,1)	381

Jaar	Cataract		Distichiasis		Allergie/Atopie		Gebitsafwijking		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1999	0	(0,0 ± 2,1)	0	(0,0 ± 2,1)	2	(2,2 ± 2,9)	1	(1,1 ± 2,1)	93
2000	2	(2,2 ± 3,1)	2	(2,2 ± 3,1)	4	(4,5 ± 4,3)	3	(3,4 ± 3,7)	89
2001	0	(0,0 ± 2,0)	0	(0,0 ± 2,0)	4	(4,1 ± 4,0)	5	(5,2 ± 4,4)	97
2002	0	(0,0 ± 1,9)	2	(2,0 ± 2,7)	5	(4,9 ± 4,2)	2	(2,0 ± 2,7)	102
Totaal	2	(0,5 ± 0,7)	4	(1,0 ± 1,0)	15	(3,9 ± 2,0)	11	(2,9 ± 1,7)	381

Jaar	Knikstaart		Cryptorchidie		Hypoglycemie		Osteochondritis		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1999	2	(2,2 ± 2,9)	2	(2,2 ± 2,9)	0	(0,0 ± 2,1)	0	(0,0 ± 2,1)	93
2000	0	(0,0 ± 2,2)	8	(9,0 ± 5,9)	0	(0,0 ± 2,2)	0	(0,0 ± 2,2)	89
2001	0	(0,0 ± 2,0)	4	(4,1 ± 4,0)	0	(0,0 ± 2,0)	0	(0,0 ± 2,0)	97
2002	2	(2,0 ± 2,7)	2	(2,0 ± 2,7)	0	(0,0 ± 1,9)	0	(0,0 ± 1,9)	102
Totaal	4	(1,0 ± 1,0)	16	(4,2 ± 2,0)	0	(0,0 ± 0,5)	0	(0,0 ± 0,5)	381

Jaar	Cardiomyopathie		Cerebellaire ataxie		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1999	1	(0,8 ± 1,5)	0	(0,0 ± 2,1)	93
2000	1	(0,7 ± 1,3)	0	(0,0 ± 2,2)	89
2001	2	(1,0 ± 1,4)	0	(0,0 ± 2,0)	97
2002	0	(0,0 ± 1,0)	0	(0,0 ± 1,9)	102
Totaal	4	(0,6 ± 0,6)	0	(0,0 ± 0,5)	381

Tabel 11 laat zien, zoals ook al bij eerdere onderzoeken bij andere rassen is geconstateerd, dat we niet alle van tevoren veronderstelde problemen ook daadwerkelijk in relevante aantallen in onze steekproef terugvinden. Zo treffen we onder de 381 Parson Russells waarvoor deze vraag beantwoord is, geen enkele hond met Cerebellaire Ataxie, Hypoglycemie of Osteochondritis, en slechts één geval van Spondylose.

Patella Luxatie blijkt bij de Parson Russell Terrier de meest voorkomende afwijking te zijn (23 honden, ofwel 6,0 procent van de onderzoeksgroep, dat is één op elke zestien Parson Russell Terriers).

Evenals bij vrijwel alle eerder onderzochte rassen staat ook bij de Parson Russell Terrier Atopie/Allergie in de top-drie van voorkomende afwijkingen, zij het niet in zo een hoge frequentie als bij andere rassen.

De overige twee afwijkingen die in een redelijk hoge frequentie werden gemeld – Cryptorchidie 4,2% (oftewel 7,6% van de reuen) en Gebitsafwijkingen 2,9% – zijn in de zin van lichamelijk lijden of ongemak voor de hond van minder belang. In het kader van de fokkerij verdienen zij natuurlijk wel aandacht.

De overige categorieën blijken niet of slechts beperkt relevant in dit onderzoek.

Het gezondheidsbeeld per geslacht

De verdeling van gezondheidsproblemen over reuen en teven is weergegeven in tabel 12. We zien dat reuen iets vaker last hebben van gezondheidsproblemen (totaal 115 keer ofwel 0,54 keer per reu) dan teven (totaal 84 keer ofwel 0,49 keer per teef). Als we vervolgens kijken bij welke systemen de grootste verschillen liggen tussen reuen en teven, dan zien we dat de reuen wat vaker scoren in de rubrieken 'Gebit', 'Hart en Vaatstelsel' en 'Gedrag'. De verschillen zijn, mede door de kleine aantallen, niet zo groot dat daar conclusies aan kunnen worden verbonden.

Op dezelfde wijze werden de scores voor de rasspecifieke ziekten voor reuen en voor teven vergeleken. Hier zien we hetzelfde beeld (reuen scoorden 0,26 keer tegen teven 0,18 keer), hetgeen praktisch geheel aan de categorie 'Cryptorchidie' (die immers alleen reuen betreft) is te wijten.

Tabel 12. Gezondheidsproblemen van reuen vergeleken met die van teven (de intervalschattingen zijn gebaseerd op de totalen per geslacht)

Systeem	Reuen		Teven		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1. Huid en haar	18	(8,5 ± 3,8)	14	(8,2 ± 4,1)	32
2. Wervelkolom	1	(0,5 ± 0,9)	4	(2,4 ± 2,3)	5
3. Ledematen	19	(9,0 ± 3,9)	16	(9,4 ± 4,4)	35
4. Gebit	11	(5,2 ± 3,0)	3	(1,8 ± 2,0)	14
5. Zenuwstelsel	2	(0,9 ± 1,3)	5	(2,9 ± 2,5)	7
6. Ogen/gezichtsvermogen	6	(2,8 ± 2,2)	6	(3,5 ± 2,8)	12
7. Oren en gehoor	5	(2,4 ± 2,1)	3	(1,8 ± 2,0)	8
8. Bloed en afweer	0	(0,0 ± 0,9)	1	(0,6 ± 1,1)	1
9. Hart en vaatstelsel	8	(3,8 ± 2,6)	1	(0,6 ± 1,1)	9
10. Longen en luchtwegen	0	(0,0 ± 0,9)	2	(1,2 ± 1,6)	2
11. Spijsverteringsstelsel	10	(4,7 ± 2,9)	5	(2,9 ± 2,5)	15
12. Nieren en urinewegen	0	(0,0 ± 0,9)	3	(1,8 ± 2,0)	3
13. Melkklieren	0	(0,0 ± 0,9)	0	(0,0 ± 1,1)	0
14. Geslachtsorganen	22	(10,4 ± 4,1)	15	(8,8 ± 4,3)	37
15. Voortplanting	0	(0,0 ± 0,9)	0	(0,0 ± 1,1)	0
16. Hormonen	1	(0,5 ± 0,9)	2	(1,2 ± 1,6)	3
17. Lever	0	(0,0 ± 0,9)	1	(0,6 ± 1,1)	1
18. Gedrag	12	(5,7 ± 3,1)	3	(1,8 ± 2,0)	15
Totaal aantal meldingen	115		84		199
Totaal aantal honden	211		170		381

Aanschaf via de rasvereniging

Om na te gaan of er aantoonbare verschillen in gezondheid konden worden vastgesteld tussen honden die wèl en honden die niet via tussenkomst van de rasvereniging werden aangeschaft, werden beide groepen vergeleken. Hierbij werden geen verschillen geconstateerd, noch in algemene gezondheidsproblemen noch bij de rasspecifieke problemen.

Overleden honden

Tot slot hebben we gekeken naar de overleden honden in relatie tot de gezondheidsproblemen die daarbij voorkwamen. Het aantal overleden honden is echter te klein om hier conclusies te rechtvaardigen.

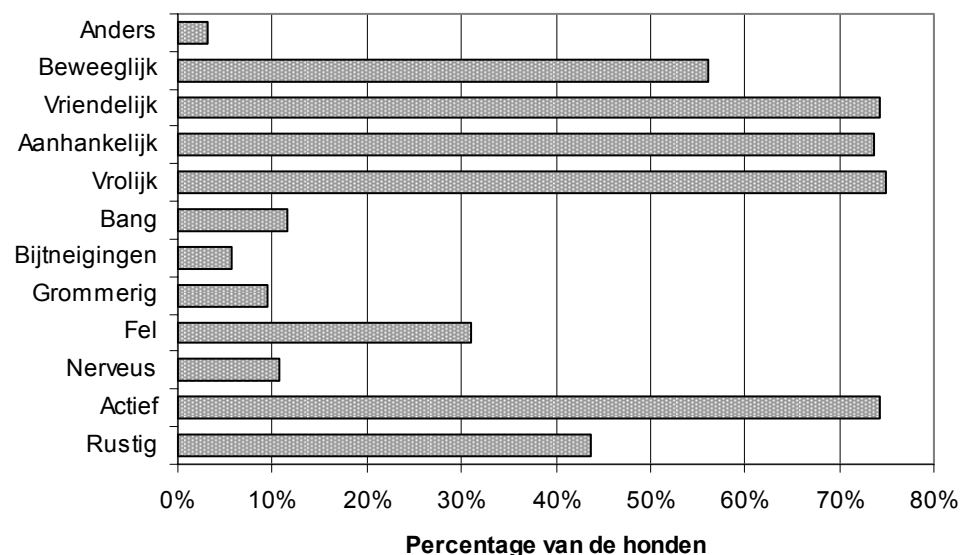
5. GEDRAG

In een onderzoek naar de 'gezondheid' van een hondenras mag een hoofdstuk over gedrag niet ontbreken. Elke hondenbezitter krijgt elke dag opnieuw te maken met het gedrag van zijn hond. Om ons een beeld over het gedrag van het ras te kunnen vormen is de beleving van de eigenaar van belang. Het is immers de eigenaar die aangeeft of hij het gedrag van zijn hond als positief of als negatief ervaart. Pas daarna, indien er daadwerkelijk aanwijzingen voor wezenlijke gedragsproblemen zijn, volgt nader gespecialiseerd onderzoek naar de gedragsstructuur van de individuele hond en van het ras, zodat daarop een gericht selectiebeleid kan worden gebaseerd.

Een karakterschets van de Parson Russell Terrier

Om tot een eerste beeld te komen van 'de Parson Russell Terrier' werd gevraagd om, aan de hand van een aantal vooraf gegeven typeringen, een karakteristiek van de hond te geven. Deze vraag werd voor 380 honden beantwoord. Dit levert een beeld op (figuur 3) waaruit af te lezen is hoe de gemiddelde eigenaar van een Parson Russell Terrier het gedrag van zijn hond beleeft. De eigenaren konden bij de beantwoording van deze vraag meerdere gedragstyperingen aankruisen.

Figuur 3. Algemene omschrijving van het gedrag

In tabel 13 zijn de algemene gedragskenmerken nog eens per leeftijdsgroep weer-gegeven.

Tabel 13. Algemene omschrijving van het gedrag (n = 380)

Jaar	Rustig		Actief		Nerveus		Fel		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	
1999	48	(52,2 ± 10,2)	58	(63,0 ± 9,9)	13	(14,1 ± 7,1)	25	(27,2 ± 9,1)	92
2000	42	(47,2 ± 10,4)	62	(69,7 ± 9,6)	9	(10,1 ± 6,3)	29	(32,6 ± 9,7)	89
2001	39	(40,2 ± 9,8)	85	(87,6 ± 6,6)	10	(10,3 ± 6,1)	31	(32,0 ± 9,3)	97
2002	37	(36,3 ± 9,3)	77	(75,5 ± 8,3)	9	(8,8 ± 5,5)	33	(32,4 ± 9,1)	102
Totaal	166	(43,7 ± 5,0)	282	(74,2 ± 4,4)	41	(10,8 ± 3,1)	118	(31,1 ± 4,7)	380

Jaar	Grommerig		Bijtneigingen		Bang		Vrolijk		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	
1999	12	(13,0 ± 6,9)	8	(8,7 ± 5,8)	12	(13,0 ± 6,9)	63	(68,5 ± 9,5)	92
2000	10	(11,2 ± 6,6)	4	(4,5 ± 4,3)	16	(18,0 ± 8,0)	62	(69,7 ± 9,6)	89
2001	7	(7,2 ± 5,1)	7	(7,2 ± 5,1)	6	(6,2 ± 4,8)	83	(85,6 ± 7,0)	97
2002	7	(6,9 ± 4,9)	3	(2,9 ± 3,3)	10	(9,8 ± 5,8)	77	(75,5 ± 8,3)	102
Totaal	36	(9,5 ± 2,9)	22	(5,8 ± 2,3)	44	(11,6 ± 3,2)	285	(75,0 ± 4,4)	380

Jaar	Aanhankelijk		Vriendelijk		Beweeglijk		Anders		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal	(%)	
1999	58	(63,0 ± 9,9)	59	(64,1 ± 9,8)	48	(52,2 ± 10,2)	3	(3,3 ± 3,6)	92
2000	75	(84,3 ± 7,6)	65	(73,0 ± 9,2)	49	(55,1 ± 10,3)	0	(0,0 ± 0,0)	89
2001	73	(75,3 ± 8,6)	76	(78,4 ± 8,2)	63	(64,9 ± 9,5)	2	(2,1 ± 2,8)	97
2002	74	(72,5 ± 8,7)	82	(80,4 ± 7,7)	53	(52,0 ± 9,7)	7	(6,9 ± 4,9)	102
Totaal	280	(73,7 ± 4,4)	282	(74,2 ± 4,4)	213	(56,1 ± 5,0)	12	(3,2 ± 1,8)	380

De doorsnee Parson Russell Terrier komt in beeld als een vrolijke, vriendelijke, actieve en aanhankelijke hond. Dit zijn de typeringen die door driekwart van de eigenaren werd gegeven.

Er zijn echter ook gedragskenmerken die over het algemeen niet als positief worden ervaren. De percentages van deze kenmerken, zoals 9,5 procent grommerige honden en 5,8 procent honden met bijtneigingen, zijn in vergelijking met andere onderzochte rassen aan de hoge kant. Ook is er een grote groep honden die omschreven wordt als bang of nerveus (44 en 41 honden, respectievelijk 11,6 en 10,8 procent). Er is kennelijk een herkenbare groep honden die er minder dan andere Parson Russell Terriers in slaagt om vanuit voldoende zelfvertrouwen om te gaan met de omgevingsprikkels die wij de dieren aanbieden.

Bij het kenmerk 'fel', dat bij bijna éénderde van de honden voorkomt, moeten we ons afvragen of dit niet tot een van de basiskenmerken van de terrier behoort.

Uit een oogpunt van fokkerij zijn de nerveuze en de bange teven het meest van belang. Nervositeit en angst worden op twee manieren doorgegeven in de opeenvolgende generaties. Dit afwijkende gedrag kan een erfelijke basis hebben en zo, zowel via de vader als via de moeder, aan de pups worden doorgegeven. Daarnaast brengen moeders hun gedrag over op de pups. Een nerveuze of bange moeder, ongeacht of dit gedrag voortkomt uit haar erfelijke aanleg of uit een milieu-oorzaak, zal in vrijwel alle gevallen haar pups belasten met eenzelfde gedrag. Het is van het grootste belang om tenminste alle nerveuze en bange teven uit te sluiten van de fokkerij. Beter is het om ook geen nerveuze of bange reuen in te zetten.

Het gedragsbeeld per geslacht

Bij honden gaat men uit van verschillen in gedrag tussen reuen en teven. Om na te gaan in welk opzicht dit verschil tot uiting komt bij de Parson Russell Terrier, werden de gedragskarakteristieken van reuen en teven vergeleken (tabel 14). Uit deze vergelijking blijkt dat reuen grommeriger zijn dan de teven. Bij de teven komen meer bange honden voor. Hierboven hebben we al gewezen op de consequenties die dat heeft voor de fokkerij. Voor het overige komen er geen grote verschillen naar voren.

Tabel 14. Gedragskarakteristieken van reuen vergeleken met die van teven (de intervalschattingen zijn gebaseerd op de totalen per geslacht)

Kenmerk	Reuen		Teven		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1. Rustig	82	(38,9 ± 6,6)	84	(49,7 ± 7,5)	166
2. Actief	162	(76,8 ± 5,7)	120	(71,0 ± 6,8)	282
3. Nerveus	20	(9,5 ± 4,0)	21	(12,4 ± 5,0)	41
4. Fel	74	(35,1 ± 6,4)	44	(26,0 ± 6,6)	118
5. Grommerig	29	(13,7 ± 4,6)	7	(4,1 ± 3,0)	36
6. Bijtneigingen	12	(5,7 ± 3,1)	10	(5,9 ± 3,6)	22
7. Bang	16	(7,6 ± 3,6)	28	(16,6 ± 5,6)	44
8. Vrolijk	157	(74,4 ± 5,9)	128	(75,7 ± 6,5)	285
9. Aanhankelijk	150	(71,1 ± 6,1)	130	(76,9 ± 6,4)	280
10. Vriendelijk	157	(74,4 ± 5,9)	125	(74,0 ± 6,6)	282
11. Beweeglijk	125	(59,2 ± 6,6)	88	(52,1 ± 7,5)	213
12. Anders	7	(3,3 ± 2,4)	5	(3,0 ± 2,6)	12
Totaal aantal meldingen	991		790		1781
Totaal aantal honden	211		169		380

Probleemgedrag

Om een meer gestandaardiseerd beeld te krijgen van hoe de hond zich gedraagt bij benadering door bekende en onbekende volwassenen, kinderen en honden werd gevraagd, opnieuw aan de hand van een aantal vooraf gegeven typering, een karakteristiek te geven van de hond. De zes onderdelen werden telkens afgesloten met de vraag of de eigenaar het aangeduide gedrag 'wel eens als een probleem ervaart'. De aantallen honden met 'probleemgedrag', volgens opgave van de eigenaar, worden hierna per categorie weergegeven (tabel 15).

Tabel 15. Overzicht van probleemgedrag t.a.v. volwassenen, kinderen en honden

Tegenover volwassenen					
Jaar	bekende		Totaal	onbekende	
	aantal	(%)	aantal	aantal	(%)
1999	15	(15,6 ± 7,3)	82	26	(28,9 ± 9,4)
2000	10	(11,0 ± 6,4)	76	22	(24,2 ± 8,8)
2001	12	(15,8 ± 8,2)	91	24	(30,0 ± 10,0)
2002	16	(19,5 ± 8,6)	96	25	(30,1 ± 9,9)
Totaal	53	(15,4 ± 3,8)	345	97	(28,2 ± 4,8)
Tegenover kinderen					
Jaar	bekende		Totaal	onbekende	
	aantal	(%)	aantal	aantal	(%)
1999	17	(18,3 ± 7,9)	84	23	(25,0 ± 8,8)
2000	6	(7,1 ± 5,5)	76	14	(16,3 ± 7,8)
2001	12	(15,8 ± 8,2)	84	20	(26,7 ± 10,0)
2002	13	(15,5 ± 7,7)	93	22	(25,9 ± 9,3)
Totaal	48	(14,2 ± 3,7)	337	79	(23,4 ± 4,5)
Tegenover honden					
Jaar	bekende		Totaal	onbekende	
	aantal	(%)	aantal	aantal	(%)
1999	10	(12,2 ± 7,1)	76	28	(32,2 ± 9,8)
2000	12	(15,0 ± 7,8)	69	27	(32,5 ± 10,0)
2001	9	(13,0 ± 7,9)	80	26	(35,6 ± 11,0)
2002	13	(17,1 ± 8,5)	82	39	(48,8 ± 11,0)
Totaal	44	(14,3 ± 3,9)	307	120	(37,2 ± 5,3)

De resultaten van dit deel van het onderzoek vragen om een nadere uitleg, met name waar het de aard van het probleemgedrag betreft. Kijken we naar welke gedragsuiting nu als probleem wordt ervaren, dan blijkt het probleemgedrag ten

opzichte van mensen (volwassenen en kinderen) in het overgrote deel van de gevallen te worden veroorzaakt door een te uitbundig en luidruchtig gedrag.

Naar honden toe zien we een wat ander beeld. Het zijn hier vooral de ongewenste gedragskenmerken zoals grommen en de neiging tot bijten die door de eigenaar als probleem worden gezien, in het bijzonder bij onbekende honden.

De vraag dient zich aan in hoeverre bepaalde gedragsuitingen van de Parson Russell Terrier, zoals die in dit onderzoek naar voren komen, tot de eigenheid van het ras behoren. Voor zover dat het geval is, hebben we te maken met eigenaren die met een verkeerd verwachtingspatroon aan een hond van dit ras begonnen. Waar we tot de conclusie komen dat bepaalde uitingen niet tot het rasbeeld horen, is er alle reden daar bij de selectie van fokhonden aandacht aan te besteden.

Gehoorzaamheid en gehoorzaamheids cursussen

Op de vraag hoe zij de gehoorzaamheid van hun hond beoordeelden, gaven 380 eigenaren antwoord. Driekwart (73,4 procent) van de eigenaren ervaren hun Parson Russell Terrier als goed tot zeer goed gehoorzaam. In vergelijking met andere eerder onderzochte rassen komt de Parson daarmee niet als het meest 'gehoorzame ras' in beeld.

De eigenaren van meer dan de helft van het aantal honden in de onderzoeksgroep (212 honden ofwel 57,3%) zien het belang van deelname aan gehoorzaamheids cursussen. Dit is, vergeleken met andere rassen, een gemiddeld percentage.

Om na te gaan of er sprake was van enig waarneembaar (meetbaar) effect van gedragsopleidingen op het gedrag van de hond, werden de groepen met en zonder gedragscursussen vergeleken op basis van hun gedragskarakteristieken. Er werden hierbij geen verschillen waargenomen.

Overleden honden

Bij het beoordelen van het gedrag van een ras is ook de vraag aan de orde in hoeverre er verbanden bestaan tussen gedragskarakteristieken en vroegtijdig overlijden. Hiertoe is getracht een vergelijking te maken tussen de groep overleden honden en de groep 'in leven'. Het aantal overleden honden in de onderzoeksgroep is echter te klein om daar conclusies aan te verbinden.

6. FOKKERIJ

In de voorgaande hoofdstukken waren we vooral bezig met het beschrijven van de huidige situatie van de Parson Russell Terrier, gebaseerd op een steekproef van honden geboren in de jaren 1999 tot en met 2002. In dit hoofdstuk proberen we na te gaan wat de verwachtingen voor de toekomst zijn, op basis van de fok-inzet van de onderzochte groep.

Aantallen fokdieren en hun bijdrage

Om een eerste oordeel te kunnen vormen over de mate waarin het behoud van de erfelijke variatie in komende generaties is veiliggesteld, kijken we naar de aantallen dieren die deelnamen aan de fokkerij. Om een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld te schetsen zijn we bij dit onderdeel van het onderzoek uitgegaan van de harde cijfers in het Nederlandse Hondenstamboek.

Hierbij hebben we een willekeurige steekproef genomen van één generatie (generatie-interval van 2,5 jaar) uit het NHSB van de periode van 1 januari 1997 tot 1 juli 1999. Er is gekeken naar het aantal verschillende reuen en teven, geboren in die periode, dat nakomelingen kreeg. Voor deze periode vinden we 44 verschillende vaderdieren (inclusief buitenlandse reuen) en 84 verschillende moederdieren. Daarmee wordt de (arbitraire) bovengrens van 1 procent voor de inteelttoename per generatie niet overschreden. Op grond van dit gegeven lijkt het, dat de toekomst van de Nederlandse populatie Parson Russell Terriers zeker gesteld is.

Wat niet uit de cijfers blijkt is de mate van onderlinge verwantschap tussen de gebruikte fokdieren. Indien de fokdieren onderling verwant zijn moeten de werkelijke aantallen worden gecorrigeerd voor die verwantschap, daarmee wordt het 'effectieve aantal' fokdieren kleiner. Gerichte inteelt is gemeen goed bij de fokkerij van rashonden, en de Parson Russell zal daarop geen uitzondering zijn.

De 44 reuen uit de steekproefperiode die deelnamen aan de fokkerij, kregen samen 187 nesten. De verdeling van de geboren nesten over de reuen geeft enig zicht op de mate waarin de fokkers tot inteelt neigen. Uit tabel 16 blijkt dat de vier reuen met méér dan 10 nesten in de steekproefperiode (9 procent van de dekreuen) samen 64 nesten voortbrachten, dat is éénderde van de nesten die in in deze periode zijn geboren. Daarmee krijgt een klein deel van de gebruikte reuen een onevenredig grote invloed op de volgende generatie.

Tabel 16. Verdeling van nesten geboren in de periode van 1 januari 1997 tot 1 juli 1999 over vaderdieren volgens opgave van het NHSB

aantal nesten	aantal dekreen	% van de dekreen	gezamenlijk aantal nesten	% van de nesten
1	17	38,6	17	9,1
2	6	13,6	12	6,4
3 tot 5	10	22,7	42	22,7
6 tot 10	7	15,9	52	27,4
> 10	4	9,1	64	34,3
Totaal	44		187	

Van 'evenredig gebruik van fokdieren' is op deze manier nauwelijks sprake. Eigenaren van fokteven hebben een grote neiging om voor de benodigde dekkingen naar een beperkt aantal populaire reuen te gaan.

De populariteit van die veelgebruikte dekreen houdt niet op bij de dekking. Het is aannemelijk dat de nakomelingen van die meest-populaire reuen in grotere mate zullen deelnemen in de fokkerij van de volgende generatie dan de nakomelingen van de overige, minder populaire reuen. Daarmee wordt het effect van overmatig gebruik in opeenvolgende generaties versterkt. Een beperkt aantal fokreen levert eerst rechtstreeks, en vervolgens middels hun nakomelingen, een onevenredig grote bijdrage aan het erfelijk materiaal van toekomstige generaties.

De 84 teven uit de steekroefperiode die deelnamen aan de fokkerij, kregen samen 197 nesten. Vanwege hun biologische begrenzingsen is de directe bijdrage van teven aan het verlies van erfelijke variatie beperkter dan die van reuen. In tabel 17 wordt een overzicht gegeven van de bijdrage van teven aan de volgende generatie.

Tabel 17. Verdeling van nesten geboren in de periode van 1 januari 1997 tot 1 juli 1999 over moederdieren volgens opgave van het NHSB

aantal nesten	aantal fokteven	% van de fokteven	gezamenlijk aantal nesten	% van de nesten
1	37	44,0	37	18,8
2	15	17,9	30	15,2
3 tot 5	30	35,7	118	59,9
> 5	2	2,4	12	6,1
Totaal	84		197	

Het minimale aantal teven dat nodig is om het ras op aantalsterkte te houden, ligt boven de kritische aantallen met betrekking tot inteelt. Teven leveren vooral hun bijdrage aan het verlies van erfelijke variatie door het overmatig gebruik van hun al te populair geworden zonen. De tabel laat echter zien dat ook de teven zelf, ondanks hun biologische begrenzing, bijdragen aan de beperking van de genetische variatie in de populatie: 38 procent van de fokteven leverde tweederde van de nesten in de steekproefperiode.

Op grond van de voorgaande gegevens en overwegingen moeten we concluderen dat er, op de wat langere termijn bezien, genoeg redenen zijn om aandacht te schenken aan het behoud van de erfelijke variatie binnen de Parson Russell Terrier populatie. Het overmatig gebruik van een te beperkt aantal fokreuen is daarbij het meest bedreigend.

Fertiliteit

In het voorgaande hebben we gekeken naar de inzet van fokdieren en hebben we getracht een indruk te krijgen van de mate waarin het erfelijk potentieel van de Parson Russell Terrier populatie wordt meegenomen naar volgende generaties. We willen nu, aan de hand van met de enquête verkregen gegevens over de gepleegde fokkerij-inspanningen, enig zicht krijgen op de fertiliteit van het ras.

In de groep van kenmerken die tezamen het beeld geven van de 'fertiliteit' (de vruchtbaarheid, het voortplantingsvermogen), vinden we de resultante van een groot aantal fysiologische en ethologische processen van het dier. Ontwikkelingen in de fertiliteitskenmerken van een populatie geven belangrijke aanwijzingen over toe- of afname van de vitaliteit van die populatie. Omdat het hier een eerste evaluatie betreft, ontbreken ons de referentiewaarden die nodig zijn voor de interpretatie van de resultaten. We beperken ons daarom, op een uitzondering na, tot beschrijven.

In de enquête werd voor 29 teven gemeld dat ermee gefokt was. Samen hadden ze 51 nesten gekregen. Bij 42 nesten werd aanvullende informatie over dekking, drachtigheid en geboorteproces gegeven:

- kunstmatige inseminatie werd tweemaal gemeld;
- slechts in één geval nam de teef na dekking niet op;
- 7,1 procent (3) van de 42 nesten werd via een keizersnede geboren.

Voor 49 nesten werden ook de aantallen geboren en gespeende pups gemeld:

- in totaal werden er 208 pups geboren;

- 8 daarvan waren doodgeboren, 19 overleden voordat ze 8 weken oud waren;
- er werden in totaal 187 pups gespeend.

Op basis van bovenstaande gegevens kunnen we een aantal kengetallen berekenen die aansluiten bij de belevingswereld van de fokkers: voor de Parson Russell Terriers in de onderzoeksgroep bedraagt de gemiddelde worpgrootte bij de geboorte 4,24 pups. Daarvan wordt 0,16 pup dood geboren en gaat vervolgens nog eens 0,38 pup dood gedurende de nestperiode, waarmee het totale verlies op 0,54 pup komt. De gemiddelde nestgrootte bij het spenen wordt daarmee 3,70 pups.

Het sterftepercentage volgens de verstrekte informatie van 12,9 procent (27 van de 208 geboren pups) lijkt alleszins reëel. Bij eerder onderzochte rassen hebben we een gemiddelde over alle onderzochte rassen vastgesteld van 12,3%. De Parson Russell Terrier sluit hier naadloos op aan.

Het is niet mogelijk om in het kader van het huidige onderzoek conclusies te verbinden aan de hier gepresenteerde gegevens. Bij eventuele vervolgonderzoeken kan uit de vergelijking van deze kentallen een indruk worden verkregen over de ontwikkeling in de tijd van het reproductievermogen van de Parson Russell Terrier.

De kwaliteit van fokdieren

Een derde aspect waarover dit onderzoek ons informatie zou kunnen verschaffen is de kwaliteit van de gebruikte fokdieren. Als we over de kwaliteit van de gebruikte fokdieren spreken bedoelen we hier, in het kader van dit onderzoek, op de eerste plaats de kwaliteit in termen van gezondheid.

Bij fokdieren, hoe zorgvuldig we ook bij hun selectie te werk gaan, kunnen we nooit helemaal vermijden dat een deel daarvan lijder is aan in het ras voorkomende gezondheidsstoornissen. Bij een aantal afwijkingen zal een zeker percentage pas manifest worden nadat de dieren al nakomelingen hebben gehad. Bovendien zullen, voor vrijwel elke stoornis, altijd dragers worden ingezet. Daar waar we de ambitie hebben de gezondheidskwaliteit van een ras te verbeteren, kunnen we slechts gebruik maken van de informatie die op het moment van fokken voorhanden is.

Gezondheid (of het gebrek daaraan) wordt in belangrijke mate erfelijk bepaald. Tekortkomingen daarin bij de fokdieren zullen in veel gevallen teruggevonden worden in de nakomelingen in de volgende of in latere generaties. Vandaar dat

werd getracht een overzicht te krijgen van de verdeling van de gezondheidsproblemen over de honden met en de honden zonder nakomelingen. Deze vergelijking leverde, voornamelijk vanwege de lage aantallen, geen zinnig interpreteerbare resultaten op.

Evenals 'gezondheid' is ook 'gedrag' in belangrijke mate erfelijk. Fokdieren zullen hun gedragskenmerken, tenminste voor een deel, verankeren in volgende generaties. Vandaar dat op dezelfde wijze de gedragskarakteristieken van reuen en teven met en zonder nageslacht vergeleken werden.

Vanwege de kleine aantallen is een vergelijking bij de reuen niet zinvol, voor de teven geeft tabel 18 de cijfers. Hieruit blijkt dat er bij de teven waar mee gefokt is geen honden zijn die grommerig zijn of bijtneigingen hebben. Bovendien zijn deze teven ook minder bang dan de overige teven.

Tabel 18. Gedragskarakteristiek van teven met nakomelingen, vergeleken met die van de groep teven zonder nakomelingen, waarvoor de vraag betreffende de gedragskarakteristieken is beantwoord.

Kenmerk	Fokteven		Overige teven		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1. Rustig	17	(60,7 ± 18,1)	63	(46,7 ± 8,4)	80
2. Actief	14	(50,0 ± 18,5)	101	(74,8 ± 7,3)	115
3. Nerveus	3	(10,7 ± 11,5)	16	(11,9 ± 5,5)	19
4. Fel	9	(32,1 ± 17,3)	34	(25,2 ± 7,3)	43
5. Grommerig	0	(0,0 ± 6,9)	6	(4,4 ± 3,5)	6
6. Bijtneigingen	0	(0,0 ± 0,0)	9	(6,7 ± 4,2)	9
7. Bang	2	(7,1 ± 9,5)	24	(17,8 ± 6,4)	26
8. Vrolijk	16	(57,1 ± 18,3)	107	(79,3 ± 6,8)	123
9. Aanhankelijk	20	(71,4 ± 16,7)	107	(79,3 ± 6,8)	127
10. Vriendelijk	21	(75,0 ± 16,0)	99	(73,3 ± 7,5)	120
11. Beweeglijk	15	(53,6 ± 18,5)	69	(51,1 ± 8,4)	84
12. Anders	0	(0,0 ± 6,9)	4	(3,0 ± 2,9)	4
Totaal aantal meldingen	117		639		756
Totaal aantal teven	28		135		163

Sterilisatie

Een deel van de honden in de onderzoeksgroep werd in de periode vóór de enquêtesteriliseerd (tabel 19). Waar in de kynologie de term ‘sterilisatie’ wordt gebruikt, bedoelt men vrijwel altijd ‘castratie’, het wegnemen van de geslachtsklieren (testikels of ovaria).

Sterilisaties kunnen in het kader van de fokkerij van belang zijn, omdat daarmee een deel van het potentiële fokmateriaal definitief wordt uitgesloten. Daarbij kunnen enkele vragen worden gesteld.

Zodra er sprake is van sterilisatie vanwege ‘in het dier gelegen negatieve redenen’, hebben we te maken met een deel van het selectiebeleid. Mogelijk zelfs om selectiebeleid dat ons wordt opgedrongen vanuit de onhoudbaarheid of onaanvaardbaarheid van de situatie vóór de ingreep. Daar waar sterilisatie het gevolg is van het streven naar een zeker ‘gebruikersgemak’, verliezen we mogelijk potentieel waardevolle fokdieren, die we in het kader van het behoud van de genetische variatie van de populatie wellicht nodig zouden kunnen hebben.

Tabel 19. Castratiegegevens reuen en teven

Reuen					
Jaar	wel gecastreerd		niet gecastreerd		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1999	23	(45,1 ± 13,7)	28	(54,9 ± 13,7)	51
2000	27	(56,3 ± 14,0)	21	(43,8 ± 14,0)	48
2001	18	(36,7 ± 13,5)	31	(63,3 ± 13,5)	49
2002	31	(49,2 ± 12,3)	32	(50,8 ± 12,3)	63
Totaal	99	(46,9 ± 6,7)	112	(53,1 ± 6,7)	211

Teven					
Jaar	wel gecastreerd		niet gecastreerd		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1999	18	(47,4 ± 15,9)	20	(52,6 ± 15,9)	38
2000	26	(63,4 ± 14,7)	15	(36,6 ± 14,7)	41
2001	25	(52,1 ± 14,1)	23	(47,9 ± 14,1)	48
2002	20	(51,3 ± 15,7)	19	(48,7 ± 15,7)	39
Totaal	89	(53,6 ± 7,6)	77	(46,4 ± 7,6)	166

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat 99 reuen en 89 teven werden gesteriliseerd, respectievelijk 46,9 en 53,6 procent van de reuen en teven waarvoor deze vraag beantwoord is.

Kijken we naar de leeftijd waarop de castratie plaats heeft gevonden dan blijkt dat gedurende de eerste twee levensjaren ruim één kwart van de reuen wordt gecastreerd, in het derde levensjaar komt daar nog eens een 13 procent bij, zodat op de leeftijd van 3 jaar bijna 40 procent van de reuen gecastreerd is.

Hetzelfde geldt bij de teven. Ook hier blijkt dat ruim 25 procent al in de eerste twee levensjaren gesteriliseerd wordt. In het derde levensjaar komt daar nog eens 16 procent van de teven bij, zodat op de leeftijd van 3 jaar al ruim 40 procent van de teven gesteriliseerd is.

Uit een vergelijking van de gezondheidskwaliteit van wel en niet gesteriliseerde reuen kunnen, voornamelijk vanwege de lage aantallen, geen statistisch verantwoorde conclusies worden getrokken. Hooguit zijn er aanwijzingen dat onder gecastreerde reuen meer problemen met de geslachtsorganen (in 2/3 van de gevallen cryptorchidie) en het gedrag voorkomen.

Bij de teven komen in de gecastreerde groep aantoonbaar vaker problemen met de geslachtsorganen voor (zie tabel 20 op blz. 36). In 11 van de 13 gevallen werd hierbij schijnzwangerschap als probleem opgevoerd. Hoewel beantwoording buiten het kader van dit onderzoek valt, dient hier de vraag gesteld te worden of, en zo ja in welke mate, schijndracht als fysiologisch afwijkend moet worden beschouwd. Wij zagen dit ook al bij eerder onderzochte rassen.

Voor het overige werden, noch bij reuen noch bij teven, verschillen in gezondheidsaspecten gevonden tussen de gecastreerde en de niet-gecastreerde groep.

Voor de gedragskarakteristieken werd eenzelfde vergelijking gemaakt. Uit de vergelijking van de gedragskwaliteit van de wel en de niet gecastreerde reuen bleken gecastreerde reuen aantoonbaar feller dan de niet-gecastreerde groep (respectievelijk 45,5% tegen 25,9%). We nemen aan dat deze felheid reden voor de castratie was en niet het gevolg.

Bij de gesteriliseerde teven konden geen verschillen in gedragskarakteristieken met de groep van de niet-gesteriliseerde teven worden waargenomen.

Tabel 20. Gezondheidsproblemen van gecastreerde teven vergeleken met die van niet-gecastreerde teven

Systeem	Wel gecastreerd		Overige teven		Totaal
	aantal	(%)	aantal	(%)	aantal
1. Huid en haar	10	(11,2 ± 6,6)	4	(5,2 ± 5,0)	14
2. Wervelkolom	2	(2,2 ± 3,1)	2	(2,6 ± 3,6)	4
3. Ledematen	6	(6,7 ± 5,2)	9	(11,7 ± 7,2)	15
4. Gebit	2	(2,2 ± 3,1)	1	(1,3 ± 2,5)	3
5. Zenuwstelsel	3	(3,4 ± 3,7)	1	(1,3 ± 2,5)	4
6. Ogen en gezichtsvermogen	5	(5,6 ± 4,8)	1	(1,3 ± 2,5)	6
7. Oren en gehoor	2	(2,2 ± 3,1)	1	(1,3 ± 2,5)	3
8. Bloed en afweer	0	(0,0 ± 2,2)	1	(1,3 ± 2,5)	1
9. Hart en vaatstelsel	1	(1,1 ± 2,2)	0	(0,0 ± 2,5)	1
10. Longen en luchtwegen	2	(2,2 ± 3,1)	0	(0,0 ± 2,5)	2
11. Spijsverteringsstelsel	4	(4,5 ± 4,3)	1	(1,3 ± 2,5)	5
12. Nieren en urinewegen	2	(2,2 ± 3,1)	1	(1,3 ± 2,5)	3
13. Melkklieren	0	(0,0 ± 2,2)	0	(0,0 ± 2,5)	0
14. Geslachtsorganen	13	(14,6 ± 7,3)	2	(2,6 ± 3,6)	15
15. Voortplanting	0	(0,0 ± 2,2)	0	(0,0 ± 2,5)	0
16. Hormonen	1	(1,1 ± 2,2)	1	(1,3 ± 2,5)	2
17. Lever	0	(0,0 ± 2,2)	0	(0,0 ± 2,5)	0
18. Gedrag	2	(2,2 ± 3,1)	1	(1,3 ± 2,5)	3
Totaal aantal meldingen	55		26		81
Totaal aantal teven	89		77		166

Draagvlak voor verenigingsbeleid

Een rasvereniging die de ambitie heeft invloed uit te oefenen op het fokbeleid dat door haar leden wordt gevoerd, zal effectiever voor de belangen van het ras kunnen opkomen naarmate er meer fokkers bij de vereniging zijn aangesloten. Vandaar dat werd nagegaan in hoeverre de eigenaren van de honden die nageslacht gaven, lid zijn van de rasvereniging.

Van de 12 reuen en 29 teven in deze steekproef die nageslacht gaven, bleken er 7 respectievelijk 23 (58,3% van de reuen en 79,3% van de teven) in bezit te zijn van eigenaren die wèl lid zijn van de rasvereniging.

Met dit hoge percentage eigenaren van fokteven dat lid is van de rasvereniging, moet een redelijk effectieve sturing van de fokkerij door de rasvereniging mogelijk

zijn. Het zijn de teefeigenaren die in belangrijke mate de besluiten nemen over het fokbeleid. Zij besluiten in laatste instantie over wél of niet fokken en bepalen de keuze van de reu. Het is aan de rasvereniging om na te gaan in hoeverre ze de resterende groep aan zich kan binden.

De eigenaren van 8 fokreuen meldden dat de nesten van hun reuen volgens de regels van de rasvereniging waren gefokt. Twee eigenaren zeiden dat dit niet het geval was, twee anderen gaven geen antwoord op deze vraag.

Voor 23 fokteven werd aangegeven dat hun nesten volgens de regels van de rasvereniging waren gefokt. Voor 3 fokteven gaf de eigenaar geen antwoord op deze vraag en drie eigenaren meldden dat ze niet volgens de regels van de vereniging hadden gefokt.

Gebaseerd op de aantallen eigenaren die antwoord gaven op deze vraag, komen we dan op 80 procent van de fokreuen en 88 procent van de fokteven die in bezit zijn van eigenaren die de regels van de vereniging volgen en toepassen.

7. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Voordat we ons wijden aan de belangrijkste conclusies en aanbevelingen uit dit onderzoek willen we nogmaals de overwegingen ten aanzien van mogelijke beperkingen van de gevolgde methodiek aan de orde stellen:

- We zijn in dit onderzoek uitgegaan van de Parson Russell Terriers die werden ingeschreven in het NHSB. Dit betekent dat de informatie ontbreekt over de honden waarvoor geen stamboom werd aangevraagd. Het is zeer wel denkbaar dat een deel van die honden afwijkingen of stoornissen had die daarmee aan het oog werden onttrokken. Er is op geen enkele wijze een inschatting te geven of dit de onderzoeksresultaten heeft beïnvloed en in hoeverre hierdoor belangrijke informatie buiten dit onderzoek is gebleven.
- We hebben willens en wetens gekozen voor ‘het enquêteren van eigenaren’ als onderzoeksmethode. We hebben daarbij voor lief genomen dat de beantwoording van de vragen onderhevig kan zijn aan beperkingen vanuit de kennis en ervaring van die eigenaren. Bij de analyses is niet de indruk ontstaan dat dit, met de doelstellingen van het onderzoek in gedachten, tot grote hiaten in de verkregen informatie heeft geleid.
- Bij het analyseren van enquêteresultaten wordt de ruimte voor het trekken van conclusies bepaald door de mate waarin de respons ‘aselect’ mag worden geacht. In de voorgaande verslaggeving hebben we aangenomen dat er geen verband bestond tussen de onderwerpen waarnaar werd gevraagd en het al dan niet deelnemen aan de enquête. Slechts op een enkel punt hebben we verwezen naar de mogelijkheid van beïnvloeding van de respons vanuit het gevraagde onderwerp. Desondanks moeten we bedacht blijven op de mogelijkheid dat eigenaren juist wel of juist niet deelnamen aan de enquête om redenen die verband houden met het gevraagde.

Nadat we dit hebben vastgesteld komen we toe aan een aantal conclusies, aanbevelingen en opmerkingen. Uitdrukkelijk zij gesteld dat het om zaken gaat die in ieder geval aandacht verdienen in de afwegingen betreffende het te voeren fokbeleid. Het is aan de rasvereniging om mede op basis van de hier aangestipte punten, en wellicht ook nog andere in het rapport genoemde zaken, het fokbeleid vast te stellen.

1. Ten aanzien van de **Algemene gegevens**:

- Er werden in de onderzochte periode meer reuen dan teven in het NHSB ingeschreven. Ook een nader onderzoek naar de geslachtsverhouding in het volledige NHSB-bestand geeft een overschot aan reuen aan. Een verklaring voor dit fenomeen is, ook in de verzamelde onderzoeksgegevens, niet gevonden. Mogelijk dat verder onderzoek hiertoe kan leiden. Vooralsnog maken wij hier slechts melding van deze bevinding.
- Een lidmaatschapspercentage van nog geen kwart van de eigenaren van de honden in de steekproef is, in vergelijking met dat bij andere onderzochte rassen, laag te noemen. Indien de rasvereniging een bredere invloed op de fokkerij en houderij van de Parson Russell Terrier wil uitoefenen zal zij een groter deel van de eigenaren aan zich moeten binden.
- Eén op de tien eigenaren geeft aan niet of onvoldoende bij de aanschaf van de hond te zijn voorgelicht, met name over de (ras)specifieke eigenschappen van de Parson Russell Terrier. Het is aan de rasvereniging hier aandacht aan te besteden, zodat de aspirant-koper met een reëel verwachtingspatroon tot aanschaf van de hond over zal gaan.
- Het blijkt dat ruim 80 procent van de honden in de onderzochte groepen nooit op een hondenshow is geweest. Kennelijk zijn voor die eigenaren andere aspecten van hun hond van belang dan het behalen van exterieurkwalificaties.
- Het sterftepercentage in het onderzochte leeftijdsgebied is, vergeleken met de meeste andere rassen, laag. Er worden uiteenlopende doodsoorzaken opgegeven.

2. Ten aanzien van **Gezondheid**:

- Wat gezondheidsproblemen betreft scoort de Parson Russell Terrier in vergelijking met andere rassen aan de lage kant. Van ruim 41 procent van de honden in de onderzochte leeftijdsgebieden worden gezondheidsproblemen gemeld.
- Het meest gemelde probleem vinden we in de categorie 'Geslachtsorganen'. Bij reuen bestaat dit probleem voornamelijk uit het voorkomen van cryptorchidie of monorchidie, bij teven worden veel schijnzwangerschappen gemeld.
- Op de tweede plaats komen de problemen met de ledematen. Deze betreffen in tweederde van de gevallen Patella Luxatie, een afwijking die in het kader van een fokbeleid aandacht verdient.
- Net als bij alle andere eerder onderzocht rassen zijn er ook bij de Parson Russell Terrier problemen in de categorie 'Huid en Haar'. Eén op de twaalf

honden heeft hiermee te kampen. Het percentage is weliswaar hoog, maar steekt niet boven dat van andere onderzochte rassen uit.

3. Ten aanzien van **Gedrag**:

- Veruit de meeste eigenaren ervaren hun Parson Russell Terrier als een 'vrolijke, vriendelijke, actieve en aanhankelijke' hond. Er zijn echter ook een redelijk aantal andere ervaringen: rond de tien procent grommerige, bange en nerveuze honden. Deze karakteristieken verdienen alle aandacht in het fokbeleid én in de voorlichting naar de aspirantkoper. Dat laatste geldt ook voor de categorie 'felheid'. Dit vertoont bijna één op de drie honden en moet welhaast tot de eigenheid van het ras te behoren.
- Het thema 'probleemgedrag' verdient aandacht. Enerzijds is er het uitbundige gedrag, met name naar mensen toe, dat als een probleem wordt ervaren, anderzijds het gedrag naar andere honden. Voor zover dit tot de eigenheid van het ras is te beschouwen, is het zaak ook dit bij de voorlichting aan de potentiële pupkopers te betrekken.

4. Ten aanzien van **Fokkerij**:

- Het behoud van genetische variatie binnen het ras dient een punt van aandacht vanuit het beleid te zijn. Op grond van de evaluatie van het gebruik van fokdieren aan de hand van een steekproef uit het NHSB blijkt dat de neiging tot overmatige inzet van een beperkt aantal fokdieren ook de fokkers van Parsons niet vreemd is.
- Een vergelijking van de verdeling van de gezondheidsproblemen over de honden met en de honden zonder nakomelingen leverde, voornamelijk vanwege de lage aantallen, geen zinnig interpreteerbare resultaten op.
- Kijken we naar verschillen in gedragsuitingen dan blijken teven waar mee gefokt is minder fel te zijn, minder grommerig en ook minder bang dan de overige teven
- Castraties kunnen een wezenlijke bedreiging voor het fokbeleid worden, met name waar het de teven betreft, waarvan op de leeftijd van 3 jaar al ruim 40 procent gesteriliseerd is. Uit het onderzoek blijkt slechts voor een deel van deze honden dat de aanleiding voor sterilisatie te maken heeft met in de honden gelegen oorzaken. Bij de teven betrof dit het fenomeen schijndracht, bij de reuen vormde vooral felheid in het gedrag de aanleiding tot castratie.

Het is aan de Rasvereniging de consequenties te verbinden aan de bevindingen uit dit onderzoek. Behalve de hierboven genoemde aspecten zullen er zeker nog zaken zijn die, door de wijze waarop dit onderzoek werd opgezet en uitgevoerd, buiten de aandacht bleven.

Het verdient aanbeveling om de hier gepresenteerde gezondheidsinventarisatie op termijn van enkele jaren te herhalen, om meer zekerheid te krijgen omtrent de gesignaleerde verschijnselen en hun effect in de tijd.

Bijlage : Enquêteformulier Gezondheidsinventarisatie
versie : Parson Russell Terrier (4 pagina's)

11. Waren of zijn er problemen met de gezondheid van deze hond?

☐ NEE ⇒ naar vraag 12

☐ JA ⇒ Hebt u in verband met deze problemen een dierenarts geraadpleegd?

☐ NEE ⇒ Kunt u de problemen hieronder beschrijven?

☐ JA ⇒ Kunt u hieronder aangeven waar uw dierenarts deze problemen aan toeschreef?

☐ HUID EN HAAR

☐ WERVELKOLOM

☐ LEDEMATEN

☐ GEBIT

☐ ZENUWSTELSEL

☐ OGEN EN GEZICHTSVERMOGEN

☐ OREN EN GEHOOR

☐ BLOED EN AFWEERSYSTEEM

☐ HART EN VAATSTELSEL

☐ LONGEN EN LUCHTWEGEN

☐ SPIJSVERTERINGSSTELSEL

☐ NIEREN EN URINEWEGEN

☐ MELKKLIEREN

☐ GESLACHTSORGANEN

☐ VOORTPLANTING

☐ HORMONEN

☐ LEVER

☐ GEDRAG

Welke ziekte(n) heeft uw dierenarts genoemd?

Kunt u de problemen beschrijven?

⇒ naar vraag 12

12. Is door u of een dierenarts ooit één van de onderstaande ziekten of aandoeningen vastgesteld?

☐ NEE ⇒ naar vraag 13

☐ JA ⇒ ☐ door uzelf ☐ door een dierenarts

Wilt u hieronder de betreffende ziekte(n) aankruisen?

- ☐ ZIEKTE VAN CALVÉ/LEGG PERTHES *(kreupelheid in de achterhand t.g.v. een degeneratie van de heupkop)*
- ☐ PATELLA LUXATIE *(afwisselend "hinkend" en normaal lopen met de achterbenen t.g.v. een verschuiving van de knieschijf)*
- ☐ SPONDYLOSE *(vergroeiingen van de wervels)*
- ☐ TOEVALLEN / EPILEPSIE *(periodieke aanvallen met evenwichtsstoornissen verkrampingen en eventueel bewustzijnsverlies)*
- ☐ CATARACT *(grauwe staar, vertroebelingen in de ooglens)*
- ☐ DISTICHIASIS *(irritatie en ontsteking van het oog t.g.v. afwijkende haargroei in het ooglid)*
- ☐ ATOPIE *(allergisch huidprobleem met verschijnselen van jeuk)*
- ☐ GEBITSAFWIJKING *(scheve kaak, kruisgebit, overbeet, ondervoorbeet, naar binnen gegroeide hoektanden)*
- ☐ STAARTAFWIJKING *(te korte staart, vergroeide staartwervels, knikstaart)*
- ☐ CRYPTORCHIDIE/MONORCHIDIE *(niet of onvoldoende indalen van één of beide zaadballen in de balzak)*
- ☐ HYPOGLYCEMIE *(te lage bloedsuikerspiegel, verstoorde suikerhuishouding)*
- ☐ OSTEOCHONDRITIS *(afwijkingen in gewrichtskraakbeen)*
- ☐ CARDIOMYOPATHIE *(ziekte van de hartspier, leidend tot hartfalen)*
- ☐ CEREBELLAIRE ATAXIE *(ongecoördineerde bewegingen door een afwijking aan de kleine hersenen)*

⇒ naar vraag 13

13. Heeft uw hond raszuivere nakomelingen?

☐ NEE ⇒ naar vraag 14

☐ JA Hoeveel nesten heeft hij/zij voortgebracht? *Aantal*

Aantal paringscombinaties met natuurlijke dekking

Aantal paringscombinaties met kunstmatige inseminatie

Aantal malen dat de teef na dekking niet drachtig was

Aantal nesten met natuurlijke geboorte

Aantal nesten geboren met de keizersnede

Aantal geboorten waarbij sprake was van weeënzwakte

Voor alle geboren nesten samen *Totaal* *reu* *teef*

Aantal levend geboren pups

Aantal doodgeboren pups

Aantal pups in leven op 8 weken

Zijn deze nakomelingen gefokt volgens de gedragscode van de rasvereniging? ☐ JA ☐ NEE

⇒ naar vraag 14

14. Is de hond inmiddels gesteriliseerd/gecastreerd?

☐ NEE ⇒ naar vraag 15

☐ JA Op welke leeftijd heeft de sterilisatie/castratie plaatsgevonden? jaar en maanden
Wat was de reden van de sterilisatie/castratie?

⇒ naar vraag 15

15. Kunt u aangeven hoe uw hond zich in het algemeen gedraagt? (U kunt meerdere hokjes aankruisen)

☐ Rustig	☐ Grommerig	☐ Aanhankelijk
☐ Actief	☐ Geneigd tot bijten	☐ Vriendelijk
☐ Nerveus	☐ Bang	☐ Beweeglijk
☐ Fel	☐ Vrolijk	☐ Anders

⇒ naar vraag 16

16. Hoe gedraagt uw hond zich bij benadering door volwassen personen? (U kunt meerdere hokjes aankruisen)

Bij BEKENDE volwassenen:

☐ Rustig	☐ Afstandelijk
☐ Vriendelijk	☐ Bang
☐ Uitbundig	☐ Grommerig
☐ Aanhankelijk	☐ Geneigd tot bijten
☐ Luidruchtig	☐ Wisselend

Ervaart u dit gedrag wel eens als een probleem? ☐ JA ☐ NEE

Bij ONBEKENDE volwassenen:

☐ Rustig	☐ Afstandelijk
☐ Vriendelijk	☐ Bang
☐ Uitbundig	☐ Grommerig
☐ Aanhankelijk	☐ Geneigd tot bijten
☐ Luidruchtig	☐ Wisselend

Ervaart u dit gedrag wel eens als een probleem? ☐ JA ☐ NEE

⇒ naar vraag 17

17. Hoe gedraagt uw hond zich bij benadering door kinderen? (U kunt meerdere hokjes aankruisen)

Bij BEKENDE kinderen:

☐ Rustig	☐ Afstandelijk
☐ Vriendelijk	☐ Bang
☐ Uitbundig	☐ Grommerig
☐ Aanhankelijk	☐ Geneigd tot bijten
☐ Luidruchtig	☐ Wisselend

Ervaart u dit gedrag wel eens als een probleem? ☐ JA ☐ NEE

Bij ONBEKENDE kinderen:

☐ Rustig	☐ Afstandelijk
☐ Vriendelijk	☐ Bang
☐ Uitbundig	☐ Grommerig
☐ Aanhankelijk	☐ Geneigd tot bijten
☐ Luidruchtig	☐ Wisselend

Ervaart u dit gedrag wel eens als een probleem? ☐ JA ☐ NEE

⇒ naar vraag 18

18. Hoe gedraagt uw hond zich bij benadering door volwassen honden? (U kunt meerdere hokjes aankruisen)

Bij BEKENDE honden:

☐ Rustig	☐ Afstandelijk
☐ Vriendelijk	☐ Bang
☐ Uitbundig	☐ Grommerig
☐ Aanhankelijk	☐ Geneigd tot bijten
☐ Luidruchtig	☐ Wisselend

Ervaart u dit gedrag wel eens als een probleem? ☐ JA ☐ NEE

Bij ONBEKENDE honden:

☐ Rustig	☐ Afstandelijk
☐ Vriendelijk	☐ Bang
☐ Uitbundig	☐ Grommerig
☐ Aanhankelijk	☐ Geneigd tot bijten
☐ Luidruchtig	☐ Wisselend

Ervaart u dit gedrag wel eens als een probleem? ☐ JA ☐ NEE

⇒ naar vraag 19

19. Hoe vindt u de gehoorzaamheid van de hond?

☐ Zeer goed ☐ Goed ☐ Matig ☐ Slecht ☐ Zeer slecht

Hebt u met deze hond een gehoorzaamheidscursus gevolgd? ☐ JA ☐ NEE

Ondergetekende gaat er mee akkoord dat de verstrekte gegevens worden verzameld en geanalyseerd door Genetic Counselling Services. Rapportage zal in algemene zin en geanonimiseerd plaatsvinden.

Datum: Handtekening eigenaar:

Einde van deze enquête. Wilt u het vragenformulier tekenen en terugsturen met behulp van de bijbehorende antwoortenveloppe? (geen postzegel nodig). Wij danken u hartelijk voor uw medewerking.